

Wstęp: Moda pod lupą. O socjologicznych kontekstach ubioru

Aldona Guzik

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Urszula Jarecka

Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa

Kalina Kukiełko

Uniwersytet Szczeciński

Paulina Rojek-Adamek

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

<https://doi.org/10.18778/1733-8069.22.3.01>

Słowa kluczowe: socjologia mody, jakościowe badania mody, praktyki ubioru

Streszczenie: Tekst wprowadza do numeru tematycznego „Przeglądu Socjologii Jakościowej” poświęconego modzie jako złożonemu zjawisku społecznemu. Autorki wychodzą od krytycznej refleksji dotyczącej marginalizacji badań nad modą oraz dominacji androcentrycznych i europocentrycznych ujęć, postulując zwrot ku współczesnym, poznawczo produktywnym perspektywom, przydatnym w badaniach jakościowych. Moda ujmowana jest jako szczególna forma działania społecznego oraz system instytucji wytwarzających znaczenia, praktyki i relacje. Zainspirowane koncepcją „fashion-ology” Y. Kawamury autorki traktują ją jako względnie autonomiczny system społeczny powiązany z procesami ekonomicznymi, politycznymi i kulturowymi. Artykuły zebrane w numerze analizują przemiany praktyk ubiorowych, znaczenie materiałów wizualnych, relacje między modą a pamięcią społeczną oraz nowe podejścia metodologiczne w badaniach nad tekstyliami i fotografią mody, koncentrując się na doświadczeniu społecznym oraz roli mody w konstruowaniu znaczeń i tożsamości.

Received: 23.06.2026. Verified: 3.07.2026. Accepted: 3.07.2026

© by the Authors, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: Instytut Socjologii, Uniwersytet Szczeciński; Uniwersytet im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. **Conflicts of interest:** None. **Ethical considerations:** The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of publication.

Aldona Guzik

Doktor habilitowana, profesor UKEN, socjolożka, badaczka i wykładowczyni akademicka. Specjalizuje się w badaniach nad komunikacją i mediami, kulturą i jej promocją, *public relations* oraz socjotechniką. Brała udział w licznych projektach badawczych jako członkini zespołów, ekspertka oraz recenzentka w zakresie metodologii badań, których efektem są liczne raporty i publikacje naukowe. Ostatni projekt badawczy: „Exploring the Synergy of Human and Machine Creativity in Architecture. Redesigning Urban Space through Machine Learning, Artistic Expression, and Community Collaboration”.

e-mail: aldona.guzik@uken.krakow.pl

Urszula Jarecka

Profesor doktor habilitowana, socjolog kultury, kieruje Zakładem Teorii Kultury w IFIS PAN w Warszawie. Członkini Komisji Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU w Krakowie. Publikuje prace z socjologii i antropologii kultury, interesuje się przemianami kultury wizualnej oraz kulturowymi aspektami technologii.

e-mail: urszula.jarecka@ifispan.edu.pl

Kalina Kukielko

Socjolog, kulturoznawca z Uniwersytetu Szczecińskiego. Badawczo zajmuje się komunikacją społeczną, storytellingiem tekstylnym, modą adaptacyjną (odzież i dodatki dla osób z niepełnosprawnościami) oraz *fashion studies* (a zwłaszcza społecznym i kulturowym znaczeniom ubioru). *Visiting Scholar* w Toronto, Bolonii, Nowym Jorku, Tuscaloosie, Pradze i Savannah.

e-mail: kalina.kukielko@usz.edu.pl

Paulina Rojek-Adamek

Doktor habilitowana, profesor UKEN, socjolożka, kierowniczką Katedry Zarządzania i Komunikacji Społecznej. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół socjologii sztuki i designu oraz problematyki komunikacji społecznej. Prowadzi międzynarodowe badania dotyczące funkcjonowania grup artystycznych. Autorka licznych publikacji poświęconych społecznym kontekstom sztuki i projektowania, w tym monografii *Designerzy. Rola zawodowa projektanta w oglądzie socjologicznym* (2019) oraz *Sztuka współpracy. Studium grup artystycznych w czasach PRL* (wspólnie z T. Ferencem, K. Olechnickim i X. Stańczykiem, 2023). Publikowała m.in. na łamach „Polish Sociological Review” oraz „Kultury Współczesnej”.

e-mail: paulina.rojek-adamek@uken.krakow.pl

„Ponieważ moda jest nieustannie dyskredytowana, poważne badania nad modą najwyraźniej muszą się nieustannie usprawiedliwiać” zauważa Elizabeth Wilson (2020: 17). Odzież nie stanowiła przez wieki tematu refleksji, praktyczna strona życia nie inspirowała myślicieli i empiryków tak jak inne dziedziny. Moda przynależała do badań historii sztuki, rzadko bywała rozważana samodzielnie. Za pierwszą historię mody uważa się dzieło *Habiti Antichi et Moderni* autorstwa Cesare Vecellio – dwanaście ksiąg publikowanych w latach 1562–1601. Na księgi składało się ponad pięćset drzeworytów, a także informacje o tkaninach i innych materiałach używanych do uszycia strojów (Welters, Lillethun, 2018: 44–45). Stroje jako wyznaczniki prestiżu i klasy społecznej pojawiają się co prawda w rozmaitych poradnikach, kodeksach prawnych, zaleceniach obyczajowych, odgrywają też niekiedy ważną rolę w pismach religijnych (*vide* Biblia) i w literaturze. Natomiast filozofowie, a później także niektórzy z nich uważający się za socjologów, nie zastanawiali się nad modą i tym, co kształtuje ludzkie zwyczaje w tej sferze. Jak to ujął Gilles Lipovetsky: „Pytanie o modę nie jest modne wśród intelektualistów”

(Lipovetsky, 2020: 27). Jednocześnie moda przyciągała uwagę przedstawicieli różnych dyscyplin, co doprowadziło do wielości jej definicji i funkcji przypisywanych temu zjawisku – od rozumienia jej jako stylu lub trendu, po traktowanie jej jako społecznie akceptowanego sposobu organizowania ubioru, estetyki codzienności czy nawet norm komunikacyjnych i obyczajowych (por. Murray, 1901).

Uwagi wstępne do numeru socjologicznego czasopisma poświęconego modzie powinny zacząć się zapewne od Georga Simmela i jego słynnego tekstu o modzie (Simmel, 2006). Choć nie był on pierwszym, który potraktował modę „jako odrębną kategorię kulturową” – dzieło z 1862 roku, *Kobieta w XVIII wieku* Edmonda i Jules’a de Goncourt dzierży tu palmę pierwszeństwa. Jednakże pozwolimy sobie skoncentrować się bardziej na ideach współczesnych, które może nie mają takiej popularności i siły przebicia jak na przykład te Simmela, lecz są inspirujące i atrakcyjne z punktu widzenia badań jakościowych nad modą, którym poświęcony jest niniejszy numer „Przeglądu Socjologii Jakościowej”. Postaramy się nie odwoływać do tych tekstów, które są wielokrotnie cytowane ze względu na „pierwszeństwo”. Esej Simmela, choć ciekawy, zawiera głównie opinie autora, który nie posługiwał się przecież żadnymi badaniami, nie „osadzał” tekstu w teoriach, co obecnie jesteśmy zobowiązani robić. Proponujemy odwołać się do tego, co rzeczywiście płodne poznawczo, nie chcemy iść już przetartym szlakiem. Wspomniana powyżej Elizabeth Wilson poddała krytyce podejście wielokrotnie cytowanych autorów wypowiadających się o modzie, takich jak Cecil Willett Cunnington, Thorstein Veblen, Jean Baudrillard (posądzany wręcz o nihilizm), Roland Barthes. Autorka podziela niepokój Doris Langley Moore, która w 1949 roku zauważyła, że w studiach nad modą, uważaną za zjawisko typowo kobiece, niemal wyłącznie pojawiają się wypowiedzi mężczyzn. Jakie są tego skutki?

Ich akceptacja panujących konserwatywnych poglądów na temat kobiet doprowadziła do powstania tonu, który raz był nieśmiały, innym razem rozbawiony i protekcyjny, a czasem wręcz obraźliwy, a sam w sobie zasadniczo niepoważny, tak jakby często powtarzane przekonanie autora o nadrzędnym znaczeniu poruszanego tematu było podważane od wewnątrz przez sprowadzanie kobiet do poniżanej podkasty (Wilson, 2020: 17).

Do podobnych wniosków doszła Rebeca Solnit:

Większość kobiet toczy walkę na dwóch frontach: jednym na rzecz dowolnej sprawy, w jaką się angażują, i drugim – po prostu o prawo do zabierania głosu, zgłaszania pomysłów, uznania, że może znać prawdę i dysponować faktami, posiadania wartości, bycia istotą ludzką (Solnit, 2017: 17).

Dodajmy – także bycia ekspertem.

Studia nad modą były obciążone jeszcze jednym uprzedzeniem – europocentryzmem (eurocentryzmem). Oznacza to, że „jedyne historie ubioru, które mają znaczenie, to te dotyczące Europy oraz starożytnych kultur basenu Morza Śródziemnego, które wniosły wkład w rozwój cywilizacji europejskiej” (Welters, Lillethun, 2018: 3). Nie tylko „odmawiano” innym kulturom własnych historii, ale też wpływy pozostałych kultur na rozwój europejskich wzorców zazwyczaj były pomijane, a gdy

brano je pod uwagę – traktowane były w kategoriach folklorystycznych. Historyk Fernand Braudel wprowadził rozróżnienie między „strojem ludowym” (*costume*) a „modą”. W jego ujęciu o charakterze ubioru decydowało tempo zmian, i tak „strój ludowy” to pojęcie odnoszące się do „ubioru europejskich chłopów, peruwiańskich Indian i mieszkańców Afryki Subsaharyjskiej, podczas gdy ‘moda’ dotyczy wyłącznie europejskiej elity” (Welters, Lillethun, 2018: 5).

W niniejszym numerze przyjmujemy perspektywę odchodzącą od tego ograniczenia: moda traktowana jest jako zjawisko globalne, zróżnicowane i dynamiczne, którego analiza wymaga wielowymiarowego ujęcia. Z perspektywy teoretycznej za punkt wyjścia przyjmujemy założenie, że moda stanowi szczególną formę działania społecznego, umożliwiającą jednocześnie rozpowszechnianie określonych wzorów i różnicowanie jednostek oraz grup. W tym sensie moda jest nie tylko zbiorem praktyk estetycznych, lecz także mechanizmem organizującym życie społeczne.

Jak podkreśla Yuniya Kawamura (2018), analiza socjologiczna mody powinna wychodzić poza badanie samego ubioru i traktować modę jako system instytucji wytwarzających znaczenia oraz praktyki społeczne. Tak rozumiana „fashion-ology” oznacza przesunięcie uwagi z materialnych aspektów ubioru na procesy społeczne, które konstytuują modę jako zjawisko. W tym ujęciu moda może być analizowana również jako system społeczny. Mamy tu bowiem do czynienia z relatywnie autonomicznym układem, który posiada własne reguły funkcjonowania, choć pozostaje zakorzeniony w szerszym kontekście społecznym, politycznym i ekonomicznym. Moda wytwarza własne struktury znaczeń i komunikuje się według własnej logiki, pozostając jednocześnie w relacji sprzężenia z innymi systemami społecznymi. Moda umożliwia radzenie sobie z niepewnością poprzez stabilizowanie zmienności i nadawanie jej społecznie rozpoznawalnych form (Van de Peer, 2016). Takie ujęcie pozwala analizować modę również w specyficznych kontekstach historycznych i politycznych, gdzie – mimo ograniczeń – może ona funkcjonować jako przestrzeń względnej autonomii i twórczej ekspresji.

Przygotowywanym przez zespół tekstom przyświeca idea kultury włączającej, niedyskryminującej żadnej z wymienionych grup, zarówno kreatorów mody, użytkowników, jak i teoretyków oraz badaczy empirycznych. Ze względu na wielość dziedzin, w których studia nad modą są prowadzone, nie wyróżniamy żadnego podejścia ani dyscypliny. Jak zauważyła niegdyś Elizabeth Wilson:

Próba spojrzenia na modę jednocześnie przez kilka różnych par okularów – estetycznych, socjologicznych, politycznych – może skutkować zniekształceniem obrazu, a nawet astygmatyzmem lub zamazanym widzeniem, ale wydaje się, że musimy podjąć tę próbę (Wilson, 1985: 11).

Teksty w tym tomie zazwyczaj są interdyscyplinarne, gdy chodzi o ujęcie mody jako zjawiska, którego przejawy są opisywane; a metodologicznie – ze względu na wykorzystywane techniki zbierania materiałów oraz narzędzia analizy – osadzone w socjologii jakościowej.

Współczesna moda stanowi szczególnie interesujący przedmiot badań społecznych. W ostatnich dekadach obserwujemy bowiem jednocześnie przyspieszenie cyklu trendów, globalizację obiegu wzorów kulturowych, rozwój mediów cyfrowych oraz wzrost znaczenia kwestii związanych ze zrównoważoną produkcją, etyką konsumpcji i polityką tożsamości. Moda staje się przestrzenią, w której krzyżują się procesy ekonomiczne, kulturowe, polityczne i technologiczne. Nie jest już wyłącznie domeną przemysłu odzieżowego ani estetyki codzienności, lecz jednym z ważnych obszarów, w których ujawniają się współczesne napięcia społeczne dotyczące płci, wieku, klasy społecznej, dziedzictwa kulturowego, ekologii czy globalnych nierówności.

Prezentowany numer „Przeglądu Socjologii Jakościowej” podejmuje tę problematykę, ukazując modę jako zjawisko wielowymiarowe i społecznie znaczące. Autorzy i autorki zgromadzonych tekstów analizują zarówno historyczne przemiany praktyk ubiorowych, jak i współczesne procesy konstruowania znaczeń związanych z odzieżą, tekstyliami oraz wizualnymi reprezentacjami mody. Wspólnym mianownikiem publikowanych artykułów jest zainteresowanie doświadczeniem społecznym oraz rolą mody w tworzeniu i negocjowaniu tożsamości jednostkowych i zbiorowych. W tym ujęciu moda nie jest sprowadzana ani do autonomicznej sfery estetyki, ani do prostego efektu procesów konsumpcyjnych. Jest raczej traktowana jako obszar praktyk społecznych, w którym krzyżują się procesy kulturowe, ekonomiczne i symboliczne, a znaczenia powstają w relacjach między aktorami, instytucjami i materialnymi formami ubioru. Analiza mody wymaga zatem przesunięcia uwagi z samych obiektów na warunki ich wytwarzania, obiegu i interpretacji. Z tej perspektywy moda może być ujmowana jako pole społecznych napięć między różnicowaniem a upodabnianiem, między indywidualną ekspresją a społeczną regulacją. To właśnie ta podwójna logika sprawia, że staje się ona szczególnie interesującym obszarem badań nad współczesnymi formami życia społecznego, w których tożsamość, styl i praktyki codzienne podlegają nieustannym negocjacjom.

Niniejszy numer wpisuje się w podejścia, które traktują modę jako zjawisko wymagające łączenia różnych perspektyw badawczych. Interdyscyplinarność nie jest tu deklaracją metodologiczną, lecz wynikiem z samej natury przedmiotu, który obejmuje jednocześnie materialność ubioru, praktyki społeczne, procesy komunikacji wizualnej oraz kulturowe mechanizmy wytwarzania znaczeń. Struktura numeru odzwierciedla te założenia, grupując teksty wokół kilku kluczowych obszarów problemowych.

Tom otwiera artykuł Emilii Kramkowskiej, który jest poświęcony przemianom ubioru osób starszych oraz zmianom społecznym sposobów jego interpretowania od lat trzydziestych XX wieku do współczesności. Autorka, wykorzystując koncepcję interakcjonizmu symbolicznego Gregory’ego Stone’a, analizuje retrospektywne wspomnienia przedstawicieli czterech pokoleń i pokazuje, jak strój seniorów przestał pełnić funkcję jednoznacznego komunikatu dotyczącego wieku i pozycji społecznej, stając się coraz częściej narzędziem wyrażania indywidualności. Tekst ukazuje zatem kulturowe, społeczne i historyczne uwarunkowania tego procesu oraz interpretuje go jako przejaw kształtowania się nowego modelu starości.

Napisany po angielsku artykuł Alicji Raciniewskiej *Akadius. Powerful Emotions. Confrontations. The Polish Fashion Heritage in the Making* stanowi studium przypadku, w którym działalność artysty-projektanta Arkadiusa została przeanalizowana z punktu widzenia pamięci społecznej. Wykorzystanie podejścia socjologii jakościowej, dbającej o drobiazgowość analizy rzeczywistości kulturowej, zaowocowało ciekawym tekstem. Czytelnik znajdzie tu także aplikację modelu patrymonializacji Jeana Davallona w dziedzinie badań nad modą. Rodzime konteksty, choć tym razem z perspektywy historycznej, pojawiają się w eseju *Moda na szlaku od XIX wieku do kresu II Rzeczypospolitej. Komfortowo i stylowo w górach* Urszuli Jareckiej, poświęconym modzie górskiej, a także szerzej – „modzie na góry”. Podstawowym materiałem badawczym są tu archiwalia, czyli polskie pocztówki i fotografie od XIX wieku do czasów międzywojennych. Tekst jest zapowiedzią prowadzonych przez autorkę badań w dziedzinie socjologii mody. W ostatnim bloku proponujemy trzy teksty. Kalina Kukiełko analizuje rolę ubrań jako nośników opowieści i narracji, pokazując, jak skórzana kurtka może działać jako medium storytellingu tekstylnego, łączące wymiar estetyczny, społeczny, etyczny i środowiskowy. Katarzyna Niziołek i Urszula Abłazewicz przedstawiają metodologiczne refleksje z projektu „Socjologia tekstylna”, w którym tkanina artystyczna staje się narzędziem współtworzenia wiedzy, a zarazem źródłem różnych form przyjemności związanych z badaniem i działaniem materialnym. Z kolei Wojciech Sternak podejmuje problem braku typologii fotografii mody, proponując uporządkowanie tego złożonego medium i wskazując na jego ambiwalencję oraz potrzebę dalszych analiz.

Wszystkie artykuły przedstawiają obraz mody jako zjawiska, które nie daje się sprowadzić do jednej definicji ani jednej perspektywy badawczej, lecz wymaga ujęcia uwzględniającego jego społeczną, materialną i symboliczną złożoność.

Bibliografia

- Kawamura Yuniya (2018), *Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies*, London–New York: Bloomsbury Academic.
- Lipovetsky Gilles (2020), *The Empire of Fashion: Introduction*, [w:] Malcolm Barnard (red.), *Fashion Theory. A Reader*, London–New York: Routledge, s. 27–34.
- Murray John (1901), *A New English Dictionary on Historical Principles*, Oxford: Clarendon Press.
- Simmel Georg (2006), *Z psychologii mody. Studium socjologiczne*, [w:] Georg Simmel, *Most i drzwi. Wybór esejów*, przełożyła Małgorzata Łukasiewicz, Warszawa: Oficyna Naukowa, s. 20–31.
- Solnit Rebecca (2017), *Mężczyźni objaśniają mi świat*, przełożyła Anna Dzierzgowska, Kraków: Wydawnictwo Karakter.
- Van de Peer Aurélie (2016), *Fashion as a System*, [w:] Linda Welters, Abby Lillethun (red.), *The Fashion Reader*, London–New York: Bloomsbury Academic, s. 44–52.
- Welters Linda, Abby Lillethun (2018), *Fashion History. A Global View*, London–Oxford: Bloomsbury.
- Wilson Elizabeth (1985), *Adorned in Dreams*, London: Virago.
- Wilson Elizabeth (2020), *Explaining It Away*, [w:] Malcolm Barnard (red.), *Fashion Theory. A Reader*, London–New York: Routledge, s. 17–26.

Cytowanie

Aldona Guzik, Urszula Jarecka, Kalina Kukielko, Paulina Rojek-Adamek (2026), *Wstęp: Moda pod lupą. O socjologicznych kontekstach ubioru*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. XXII, nr 3, s. 6–13, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.22.3.01>

Introduction: Fashion Under the Microscope: The Sociological Contexts of Clothing

Abstract: This text introduces a thematic issue of “Przegląd Socjologii Jakościowej” devoted to fashion understood as a complex social phenomenon. The authors begin with a critical reflection on the marginalisation of fashion studies and the dominance of androcentric and Eurocentric approaches, calling for a shift towards contemporary, cognitively productive perspectives that are particularly useful for qualitative research. Fashion is conceptualised both as a specific form of social action and as a system of institutions that produces meanings, practices, and social relations. Drawing on Y. Kawamura’s concept of fashion-ology, the authors treat fashion as a relatively autonomous social system linked to economic, political, and cultural processes. The articles collected in this issue examine transformations in clothing practices, the significance of visual materials, the relationship between fashion and social memory, as well as new methodological approaches to the study of textiles and fashion photography, with a particular focus on social experience and the role of fashion in the construction of meanings and identities.

Keywords: sociology of fashion, qualitative fashion research, clothing practices